

I

Ik was veertien toen vader dacht dat hij eindelijk de ultieme gloeidraad voor de gloeilamp had ontwikkeld. Hij reisde naar Hamburg af om – voor de zoveelste keer – te proberen een order van Volkswagen binnen te slepen. Moeder zat achter de piano etudes van Chopin te spelen toen hij thuiskwam. Mijn broer Edwin, een jaar ouder dan ik, lag naast me op de vloer van onze slaapkamer en tekende met pastelkrijt op een groot vel slagerspapier. Fergus, onze grote hond, die vaak op zijn poot zat te kauwen, sliep op zijn rug onder het raam, met zijn poten tegen de muur. Wanneer hij droomde, begon hij te trappelen en schoof hij kronkelend langs de plinten over de vloer. Hij klauwde daarbij tegen het pleisterwerk, waardoor er in alle muren op zo'n dertig centimeter hoogte een gleuf was ontstaan.

Ik hoorde mijn ouders op gedempte toon met elkaar praten. Op een gegeven moment gingen ze naar de achterkamer. Daar werd het geluid via de verwarmingsroosters door het hele huis geleid en was op onze kamer te horen wat ze zeiden.

'En toch vind ik het nog steeds geen goed idee.' Ik wist dat ze liever niet had dat hij naar het buitenland ging.

'Maar op deze manier kunnen we onze toekomst veiligstellen.'

'Met die mensen hebben we geen toekomst.'

'Ik krijg de kans om ze al hun koplampen te leveren. Wat willen we nog meer, Drika? We hebben vaste orders nodig.' Aan het gekraak van een losse springveer hoorde ik dat vader op de biedermeierbank bij de metalen klok was gaan zitten. Waarschijnlijk legde hij zijn voeten op de houten hutkoffer.

'Het is geen goed idee. Je kunt beter proberen hier en in Frankrijk meer lampen te verkopen.'

‘Aan wie?’

Er viel een ijzige stilte. Dit was een steeds terugkerende discussie tussen hen, en nu ik ze er weer over hoorde beginnen, kreeg ik het gevoel dat er diep vanbinnen trillende vleugels zich inklapten.

‘Ik heb iets voor je,’ zei vader op een gegeven moment.

Hij nam altijd boeken voor ons mee als hij op zakenreis was geweest. Voor moeder kocht hij altijd boeken over muziek. Dat vond ze heerlijk. Ze kwam dan de kamer in en gooide de boeken geopend op onze schoot, alsof ze pas echt werden als wij ze vasthielden. Uit al die boeken wist ik bijvoorbeeld dat het oudste lied ter wereld het Sjadoeflied was, dat in Egypte langs de Nijl onder het werken werd gezongen. En dat er op 2 augustus 1937 een concert in Breslau werd gegeven met een koor waar uiteindelijk zestigduizend mensen aan deelnamen.

‘Het grootste koor ter wereld. Stel je toch eens voor!’ zei moeder.

Ik wist dat Pythagoras in het jaar 540 voor Christus het concept van het octaaf had bedacht. In het jaar 250 voor Christus werd in Griekenland het eerste orgel gebouwd.

‘Toen al,’ fluisterde ze. ‘Moet je nagaan.’

Als vader bladmuziek voor haar had meegenomen, ging moeder meteen naar de piano om het stuk te spelen. De *Mariavespers* van Monteverdi, *Madama Butterfly* van Puccini, en *Le Sacre du Printemps* van Strawinsky hoorde ik allemaal voor het eerst in ons huis. Zonder voorbereiding kon ze de hele *Messiah* van Händel spelen. Ze werd er nooit moe van, of misschien gaf de muziek haar zelfs nieuwe energie. Daar heeft ze zich nooit over uitgelaten. Ze praatte zelden over haar pianospel en reageerde niet als ik er iets aardigs over zei.

‘De muziek speelt zichzelf,’ zei ze dan. ‘Een musicus moet goed op de overgangen tussen hard en zacht letten. Tussen snel en langzaam. Als je dat in de gaten houdt, gaat de rest vanzelf.’

Ik wist dat ze het makkelijk wilde doen lijken om mij ertoe aan te zetten het ook eens te proberen, maar ik had de muzikaliteit er niet voor, noch het geduld om er de ene verknoeide noot na de andere uit te persen.

Boeken waren heilig voor mijn ouders, die ze zagen als een manier om te ontsnappen aan wat in hun ogen een weinig verheven komaf was. Daarom was vader zo scheutig in het geven van boeken en verza-

melden we er zo veel mogelijk van. In de tijd dat hij nog zat te ploeteren om de fabriek van de grond te krijgen, had hij me een geïllustreerde kinderbijbel gegeven. Eén plaatje daaruit staat me nog levendig bij, een met cipressen begroeid dal tussen Nazareth en Kana. Volgens vader hadden daar nog Romeinse generaals gelopen. Verder kan ik me er niets meer van herinneren, want al snel nadat ik hem gekregen had belandde vader als gevolg van vermoedigheid en gebrek aan eigenwaarde in een fatalistische staat van neerslachtigheid en was er van zijn manische gedrevenheid en werklust weinig meer over. In een dronken bui gooide hij hem in de open haard, waar de bladzijden omkrulden en tot oranje as vergingen. Terwijl de vlammen hoog oplaaiden, werd ik in mijn idee bevestigd dat het geschreven woord zoveel kracht bezat dat een mens erdoor uit een staat van woede en waanzin kon worden bevrijd of er juist in kon belanden.

‘Wat een mooi boek,’ zei moeder nu tegen vader. Maar ze sprak op vlakke toon. Ze was teleurgesteld. Er viel een korte stilte waarin het verhaal van hun leven samengebald was, iets waar ik nog achter moest komen. Toentertijd had ik er geen idee van dat ze zich door hem verwaarloosd voelde. Hij gaf haar wel geld en cadeautjes, maar geen tijd en aandacht.

‘Nou, ik weet ook niet wie die lampen van je zou kunnen kopen,’ begon moeder weer, ‘maar als de zaken er zo slecht voorstaan, moeten we de boel misschien opdoeken en weggaan.’

‘Juist nu? Nu ik zo ver gekomen ben? Met een beetje geluk gaat het door, en dan wordt alles anders. Dit is echt een geweldige kans.’

‘Een geweldige kans, een geweldige kans. Je loopt al tien jaar te roepen dat je op het punt staat een grote slag te slaan. Alles wordt beter, maar jij bent nooit gelukkig. Nooit tevreden.’

‘Als ik het met die gloeidraad voor elkaar kan maken, wordt dit onze grootste order tot nu toe. Dan leveren we aan alle autofabrieken in Duitsland. Als dat eenmaal loopt, ligt de hele wereld aan onze voeten!’

Ik hoorde dat de fluitketel kletterend op het aanrecht werd gezet.

Fergus kwam overeind, krabde op het kleed, draaide in het rond en ging met een plof liggen. Zijn poten klaptten op de grond.

‘Ik heb een plan bedacht om de jongens bezig te houden, iets wat de onderhandelingen met Volkswagen ook ten goede zal komen,’ riep va-

der vanuit de andere kamer. Ik sprong van bed en knielde bij het verwarmingsrooster. Vader liep naar de keuken, waar ik hem niet goed kon verstaan. Een paar minuten later begon de ketel te fluiten en hoorde ik moeder schreeuwen.

‘Ben je gek geworden?’

‘Edwin, moet je horen,’ zei ik tegen mijn broer.

‘Niet nu.’

‘Edwin. Hoor nou.’

‘Niet nu.’

Ik wist nooit wat ik moest doen als hij zo deed.

‘Maar het is een goed idee. Daar worden ze goede burgers van,’ zei vader.

‘Goede Dúitsers,’ schreeuwde ze.

Ik keek opzij naar Edwin. ‘Hoor je dat?’

‘Wat?’ zei hij.

Ik ging op mijn bed liggen en klopte op het matras. Fergus schoot omhoog en sprong ook op het bed. Hij stond in mijn gezicht te hijgen tot ik hem achter zijn oor krabde en hij ging liggen en zijn kop op mijn benen legde. Zo bleef hij liggen. Terwijl ik in slaap probeerde te komen, vroeg ik me af wat moeder had bedoeld.

Toen ik de volgende morgen naar beneden rende, merkte ik dat vader al in zijn lab aan het werk was. Moeder was zo druk bezig dat het me duidelijk werd dat ze besloten had geen ruzie meer te maken en was overgeschakeld op een ijzig stilzwijgen. In een gietijzeren pan maakte ze pannenkoekjes met bosbessenjam, waar ze stroop en gekarnde boter op deed. Ze droeg haar flinterdunne kettinkje met een hangertje eraan die vader voor haar uit Noorwegen had meegebracht, en zilveren oorbellen uit Polen. Edwin en ik schermde ons bord met onze armen voor elkaar af. Midden op tafel stonden een olie-en-azijnstelletje en een karaf met brandy, waarmee we het eten van de ander besprenkelden als we daar de kans toe kregen.

De vraag aan mijn ouders waar ze het over hadden gehad brandde op mijn lippen, maar als we daar iets over zeiden, zouden ze doorhebben dat we ze boven konden horen praten, dus daarom at ik zwijgend mijn pannenkoekje op en luisterde ik of vader er al aankwam.

Vader had Lampenfabriek Koopman opgericht, in Delfzijl in de uiterste noordoosthoek van Nederland. Delfzijl lag op de westoever van de monding van de Eems, een Duitse rivier die in de Noordzee uitkwam. De fabriek was het bedrijf met de meeste werknemers van de stad, en in het centrum had vader een kantoor waar hij de zakelijke belangen behartigde.

Als vader niet in de fabriek was, was hij te vinden in het schemerige laboratorium dat aan ons huis was gebouwd. Daar werkte hij aan het verbeteren van de fabricagelijnen en het verhogen van de productie. Hij was altijd aan het werk. Volgens moeder zag hij het helemaal niet zitten om opgezadeld te worden met de boerderij van zijn vader en werkte hij zo hard om onder die familieverplichtingen uit te komen. Hij deed alles wat in zijn macht lag om ons met kunst te omringen en wilde dat we net zo'n verfijnde smaak zouden krijgen als de leden van het Koninklijk Huis. Aan de manier waarop hij uit het lab kwam zagen we altijd in wat voor stemming hij was. Had hij een snel loopje, energiek en doelgericht, dan was hij tevreden over het werk dat hij gedaan had en wilde hij tijd met zijn gezin doorbrengen. Kwam hij traag en aarzelend het lab uit, dan was hij er de rest van de dag met zijn hoofd meestal niet bij en dacht hij na over wat er nog gedaan moest worden, of opnieuw gedaan moest worden, of verbeterd moest worden. Verstrooid bracht hij dan een paar uurtjes in ons gezelschap door, was de hele tijd onrustig, keek steeds uit het raam, en drukte ons op het hart goed de dagelijkse portie woordjes te leren die we als huiswerk van onze leraren Frans, Duits en Engels op hadden gekregen. Hij zei dan: 'Goed woordjes stampen, jongens. Jullie moeten leren de wereld te benoemen.' Of: 'Niemand spreekt zo goed zijn talen als de Nederlander.' Op een gegeven moment ging hij dan weer terug naar zijn lab.

De enige keer dat we daar binnen mochten komen, was als hij op zakenreis was geweest om contracten binnen te slepen en hij ons had gemist. Hij legde gigantische afstanden af, hij kwam zelfs in Moskou, Marokko en Groot-Brittannië, maar de meeste zakelijke contacten had hij in Duitsland. Hij had al een order van Auto Union binnengesleept, waardoor hij koplampen mocht leveren voor de meeste modellen van Audi, Wanderer, Horch en DKW. Toch wisten we met z'n allen maar al te goed waarom hij soms zo gespannen door het huis beende; hij had zijn zinnen op Volkswagen gezet.

Die ochtend, toen we aan de tafel zaten en onze pannenkoeken opaten, kwam hij uit zijn lab en keek naar ons.

‘Kunnen we even praten?’ vroeg moeder.

‘Natuurlijk,’ zei hij.

‘Onder vier ogen.’

‘Zo meteen, lieverd.’

Moeder mimeerde een of andere geheime boodschap naar hem, stapelde onze borden kletterend op elkaar en bracht ze naar het aanrecht. Ik keek naar vader, die met zijn slanke, bijna twee meter lange gestalte boven praktisch iedereen uitstak.

‘Meekomen, jongens,’ zei hij. Hij wenkte ons mee naar het lab.

Zijn werkbanken lagen vol geheimzinnige spullen, gekromd als vis-haken, dingen die niet hadden misstaan in een operatiekamer. In de hoek stonden lange ijzeren blaaspijpen tegen de muur. Op de grond lagen klompjes glas, elk niet groter dan een pruim, zwartgeblakerd, verwrongen, en glanzend als ongeslepen diamanten. Op de plank aan de muur stonden boeken over Thomas Edison en Nikola Tesla, en over experimenten met elektriciteit. Vader ging meteen aan het werk, pakte een tangetje met een lange platte bek en zette daarmee een gloeidraad en stroomdraad vast. Daarna plaatste hij er een glazen bol overheen en gebruikte een vacuümpomp om de lucht eruit te halen.

Edwin en ik wilden hem altijd dolgraag assisteren, en als we het lab binnen mochten, paktten we altijd als eerste een veiligheidsbril van de haak. Ik zette die van mij op en keek toe hoe vader aan het werk ging. Ik had ontzettend veel ontzag voor hem. Hij droeg een zachte wollen broek en een jasje van paardenhaar dat hij door een kleermaker in Amsterdam had laten maken. Het bruine jasje was er een van vijf die hij afwisselend door de week aanhad. Met zijn schildpadkam had hij zijn grijzende blonde haar naar achteren gekamd, met een scheiding aan de zijkant. De pommade die hij gebruikte, rook naar ontsmettingsmiddelen. Hij haalde een Zwitsers zakhorloge met een gouden achterkant, vergulde wijzers en een geëmailleerde wijzerplaat tevoorschijn, een tic van hem. Het uurwerk zat met een ketting aan zijn vest vast. Hij wreef met zijn duim over de schakels, borg het horloge op zonder dat hij had gekeken hoe laat het was en ging weer met de spullen op zijn werkbank aan de slag. We hielden al zijn bewegingen nauwkeurig in de ga-

ten. In meer dan een opzicht was ik bang voor hem. Door zijn postuur. Door zijn uitbarstingen als hij dronken was. Door de muur die hij optrok tussen zijn roeping en zijn gezin. Maar ik hield ook van hem, zo veel dat het leek alsof mijn leven en mijn identiteit afhankelijk waren van de wisselwerking tussen die twee emoties, waardoor ik er sterk naar verlangde om dicht bij hem te zijn als hij aan het werk was.

‘Edwin, pak het flesje met het zwarte gas even.’

‘Maar u zei dat we daar niet aan mochten komen,’ zei Edwin.

‘Nu wel.’

Edwin liep naar de met gaas afgeschermd gaskast, maakte hem open en kwam terug met het flesje dat hij vasthield alsof het een of ander gloeiend heet heiligdom was.

Vader frommelde wat met een glazen bol, die op een gegeven moment op de grond kapotviel. Dit gebeurde regelmatig. Zonder een woord te zeggen pakte hij een nieuwe bol, waarbij het gebroken glas onder zijn schoenen knarste, en liep naar ons toe. Ik keek naar de scherven die op de grond lagen, en in mijn fantasie pakte ik ze allemaal op en legde ze naast elkaar om erin weerspiegeld te zien hoe we allemaal bij elkaar hoorden. Een mozaïek van ons gezin. ‘Kijk goed wat ik doe, Jacob,’ zei hij. Hij zette een ventiel op de fles, vulde de glazen bol met kolkende gasdampen, sloot die bij de koperen onderkant af en schroefde hem in een van de neerhangende fittingen die hij gebruikte om lampen te testen. Hij hield de lamp in zijn open handpalmen.

‘Doe het licht uit, Jacob.’

Toen ik de schakelaar omzette, werd het donker in het vertrek. ‘Druk jij de knop maar in, Edwin.’

Toen Edwin de stroom aanzette, ontstond er een gloeiende witte worm om het dunne draadje in de lamp, dat zelf ook pulserend begon te gloeien. Vader hield de lamp vast alsof het een offer aan ons was, een vogel van licht. We keken ernaar alsof het een kristallen bol was waarmee je de toekomst kon voorspellen, een toekomst die uiteindelijk zo anders zou lopen dan wat we ooit hadden kunnen bedenken, daar in het lab op die ochtend, met z'n drieën bij elkaar.

Pas nu, een heel leven later, heb ik de woorden gevonden om mijn familie te beschrijven, en ik heb altijd geweten dat de rest dan vanzelf zou volgen, als in een koortsdroom.

'Jongens,' zei vader in het lab, 'ik heb laatst iemand uit Hamburg ontmoet, die me een idee aan de hand deed over wat jullie deze zomer zouden kunnen gaan doen.'

'Heeft hij een fabriek waar we moeten gaan werken?' vroeg Edwin plagend.

Vader gaf hem quasigeïrriteerd een tik. 'Nee.'

'Mogen we met u mee als u weer op reis moet?' vroeg ik.

'Het liefst had ik dat jullie steeds met me meelingen,' zei hij. Toen strekte hij zijn lange armen en legde een hand in onze nek. 'Maar ik zal jullie wat zeggen. Ik heb iets bedacht, iets wat best wel leuk zou kunnen zijn. Jullie mogen zélf op reis. Naar een zomerkamp. Dat zou wel eens heel goed voor jullie kunnen zijn. Kunnen jullie je Duits oefenen.'

Die avond, nadat we gedroogde abrikozen hadden gegeten en bij de open haard appels hadden geroosterd, probeerde ik met mijn broer te praten over wat het kamp mogelijk zou inhouden. We waren geen van beiden ooit lang van huis geweest. Ik wilde het er met Edwin over hebben, omdat ik me zorgen maakte, maar hij ging tekenen, en al snel had hij geen aandacht meer voor me. Hij had een nieuw vel slagerspapier gepakt en maakte allerlei tekeningen in een grote cirkel. Toen hij klaar was, leek het of hij alle sterrenbeelden had getekend.

Zijn helft van de kamer lag vol stapels glad en ruw papier, schetsboeken, messen en stukjes afgesneden potloodpunt, penselen, verftubes, een fles terpentijn, en een ezel die leek op een reusachtige bidsprinkhaan als ik er vanuit mijn ooghoek in de schemering naar keek.

Edwin had een boek dat *De mooiste tekeningen ooit* heette en waarin hij zijn eigen schetsen opborg.

'Alleen om ze glad te strijken,' zei hij.

'Onze sportalmanak is ook zo dik,' zei ik.

'Dan gebruik ik die de volgende keer wel,' zei hij, maar hij stopte de ene na de andere tekening in zijn eigen boek, als voorbeelden van zijn eigen talent.

Ik snapte wel waarom hij dat deed. Net als mijn broer droomde ik ervan een wonderkind te zijn. In mijn fantasie blonk ik uit in sport, kunst, muziek en industriële vormgeving, en als die dromen geleid zou-

den hebben tot concrete tekeningen, zou ik die net zo goed in een prachtig boekwerk hebben gestopt.

Edwin bleef die avond urenlang op handen en knieën aan zijn tekeningen werken. Veel later, toen ik wakker werd, rook ik de geur van waskaarsen. Ik zag zijn donkere gestalte over het papier gebogen, bezig iets te tekenen wat geen uitstel kon dulden. Zijn romp was donker en roerloos, alleen zijn uitgestrekte arm bewoog en creëerde een zich ontvouwend visioen van het leven. Achter hem hing de oude stalen radiator aan de muur, een spierwitte, vierkante, geribbelde kooi die siste en tikte en hem tijdens zijn middernachtelijke verfsessies warm hield. Hij vulde een oude schaal met water, doopte zijn vingers erin en wreef ermee over de inktlijnen zodat ze uitliepen. De vormen vervloeiden in de hoeken, en de kleuren verspreidden zich over de watervlekken alsof hij een nieuw vormsysteem had uitgevonden.

Vader had voor hem een ezel gekocht, maar hij tekende en verfde het liefst op de grond, over het papier gebogen. Hij zat met zijn knieën op het papier, dat vreemd genoeg nooit scheurde, alsof hij gewichtloos werd als hij tekende of schilderde.

‘Edwin. Hoe zal het kamp zijn, denk je?’ Ik probeerde tot hem door te dringen. ‘Waarom wil moeder liever niet dat we erheen gaan?’

Edwin keek me aan alsof ik net iets vreselijk doms had gezegd en richtte zich weer op zijn tekening.

Ik stapte uit bed, sloop de trap af, deed de deur van het lab open en ging op de grond liggen. Het rook er naar verbrande chemicaliën, en de grond was bezaaid met glas. Ik probeerde zo te gaan liggen dat ik geen last van de scherven had, maar dat lukte niet. Steeds prikte er wel ergens glas in mijn huid. Door die wondjes voelde ik me dicht bij vader staan, alsof we allebei zijn werk doorgrondden, iets wat woorden oversteeg.

Wanneer de deur van het lab dicht was, kwam er geen licht naar binnen. Ik knipte een zaklantaarn aan en liet het schijnsel over de grond gaan. Het glas flonkerde als een tapijt van kristal. De lichtbundel streek langs de gasflessen en tanks die gebruikt werden om te lassen. Ik zag al voor me hoe vader zich vooroverboog naar de regen van oranje vonken die tegen de donkere spatruut van zijn helm kwamen. Hij keek gefascineerd naar de blauwgetongde versmelting van metalen, waaruit iets nieuws ontstond dat alleen hij kon zien. Ik bestudeerde de kleine las-

sporen op de gietstukken en vormen die hij had gemaakt, en zag hoe elke verbinding op ingenieuze wijze de subtiele, complexe vormen van het metaal volgde.

Ik pakte de lasbout, en in gedachten zag ik hoe de blauwe vlam het staal smolt en ik het metaal in allerlei fascinerende vormen dwong. Een manier van kunst bedrijven. Ik dacht dat we allemaal geacht werden aan kunst te doen. Vader had zijn lampen, moeder had haar muziek, en Edwin, die boordevol talent zat, nam grote stukken slagpapier en kopieerde elke vorm ter wereld die je maar bedenken kon, alsof hij oefende voor een groter doek, misschien zelfs een plafondschildering in een kathedraal, iets wat later ongetwijfeld zou komen. Liggend in het donker fantaseerde ik dat de blauwe vuurtong mijn borst zou openbreken, zodat mijn eigen verborgen talent tevoorschijn kon komen, mijn eigen kunstvorm, wat dat ook maar mocht wezen.

De volgende avond laat zat ik boven aan de trap te lezen, met Fergus naast me onder aalbereik, toen de jongere broer van moeder, oom Martin, bij ons langskwam. Hij was praktisch net zo lang als vader, bijna twee meter, maar hij had gespierde armen en brede schouders doordat hij jarenlang met visnetten in de weer was geweest. Onder zijn regenjas droeg hij een grijze Franse matrozentrui, waar moeder dikke zwarte elleboogstukken op had gezet, die nu witte scheurtjes vertoonden. Onder zijn trui, op zijn borst en armen, prijkten tal van verkleurde tatoeages. Op zijn schouder stond een kompas getekend, op zijn buik het hoofd van Neptunus, en zijn ribbenkast was versierd met een blote vrouw met vleugels en blauwe tepels. Op zijn bovenarm stond een Latijnse spreuk, en tussen zijn schouderbladen voer een schoener met bollende masten, waarvan de naam, *Vliegende Hollander*, in Oost-Indische inkt in zijn huid was gegraveerd, met dikke blauwe letters, in een boog boven de masten. De lussen van de dubbele l liepen als slagaders door tot in zijn nek.

‘Haal je maar niks in je hoofd,’ zei moeder, de eerste keer dat we vol bewondering naar zijn tattoo’s keken.

Hij had zijn hemd uitgetrokken tijdens een potje stoeien met Edwin, mij en onze twee beste vrienden, Ludo en Hilda. Hij liet zich expres vallen toen Hilda hem een stomp gaf, en deed rustig aan met Ludo,

wiens linkerarm was misvormd door de polio die hij als klein kind had opgelopen.

Toen we naar zijn tatoeages vroegen, zei moeder: 'Hij heeft geen goede opvoeding gehad, dus daarom kan hij er niks aan doen. Maar als jullie het ooit in je hoofd halen om ook zoiets op je lichaam te zetten, zal ik het er hoogstpersoonlijk met zand en grind vanaf boenen.'

Net als bij mijn ouders wist ik alleen maar dingen over oom Martin uit de verhalen die anderen over hem vertelden. Hij sprak zelden tot nooit over zichzelf, waardoor hij iets mysterieus had, alsof mysterie de taal was waar hij zich van bediende, zijn moedertaal.

Een van de dingen die ik impliciet doorhad was dat ik mijn ouders of oom Martin niet moest vragen naar hun jeugd. Dat was me bij de geboorte ingefluisterd. Moeder had het me duidelijk gemaakt door me te strelen. Het was iets wat ik vanbinnen wist. Maar daardoor ontwikkelde ik wel een gevoelige antenne om berichten over hen op te vangen die ik in mijn eigen mythologische verhalen kon inpassen.

Ik wist dat oom Martin in 1912 uit huis was gegaan, op zijn veertiende, om zijn vader te ontvluchten, een visser met wie hij het nooit goed had kunnen vinden. Dit deel van zijn leven werd angstvallig verzwegen, en de naam van mijn opa kwam alleen met veel venijn over de lippen van mijn oom en moeder. Ik wist verder dat oom Martin op een schoener had aangemonsterd die vracht vervoerde tussen Rotterdam en Engeland. Daarna ging hij in het leger, kwam bij de mariniers, en volgens zijn eigen zeggen beleefde hij daar de gelukkigste tijd van zijn leven. Na zijn dienstitijd ging hij weer naar zee omdat dat het enige was wat hij kende. Jarenlang voer hij op schepen die langs oude walvisroutes naar de Nederlandse koloniën voeren, de wereldzeeën over. Toen ik zes was, kocht hij een vissersboot, een trawler, en viste daarmee in de wateren rond Delfzijl, om dicht bij ons te blijven, de enige familie die hij had.

Vaak nam hij ons mee uit vissen. Toen de lampenfabriek goed begon te draaien en vader meer tijd voor ons had, ging hij regelmatig met ons mee op het schip van oom Martin. Dan voeren we met z'n vieren de Eems over, langs de Waddeneilanden, de Noordzee op. Vader vond die tripjes zo leuk dat hij op een gegeven moment zelf een plezierjacht kocht, de eerste van zijn soort die in onze haven aanlegde.

‘Ik heb een cadeautje voor jullie,’ zei oom Martin toen hij die avond bij ons kwam. Hij hield een stoffige fles omhoog. ‘Dit is drank uit de tijd van de Amerikaanse drooglegging. Zo lekker dat hij verboden werd.’

‘Hoe kom je daaraan?’ vroeg vader. Hij hield de fles in het licht om het etiket te kunnen lezen. Grijs met zwarte letters. ‘Old Hermitage Sour Mash Rye. 62. Broad Street. Boston.’ Ze gingen naar de woonkamer en namen plaats op de banken. Ik draaide me boven aan de trap op mijn buik en loerde de gang in om ze te kunnen zien. Vader had de fles nog in zijn hand. ‘Dit is smokkelwaar.’

‘Welnee, niks om je zorgen over te maken,’ zei oom Martin. ‘Laten we eens proeven.’

Moeder keek oom Martin aan en gebaarde met haar hoofd naar vader.

‘Weet je, zou het wat voor de jongens zijn om deze zomer een tijdje met de boot mee te gaan?’

Vader bekeek het etiket op de achterkant van de fles. ‘Ik heb al andere plannen voor ze.’

‘O ja?’

Vader keek naar moeder. Zijn kaak stond vastberaden, en zelfs vanuit mijn positie zag ik de opgezwollen aderen bij zijn slaap. ‘Ja. De jongens gaan ook een tijdje in de fabriek werken.’

‘Hij maakt zich zorgen om zijn Volkswagen-order. Alles draait bij hem om Volkswagen.’

‘Drika.’

‘Het is toch waar, of niet dan?’

‘Het zou onze toekomst veiligstellen.’

‘Dat zei je ook bij Auto Union.’

Vader draaide zich met een ruk naar haar om. ‘Door Auto Union hebben we dit huis kunnen bekostigen. En de fabriek. Durf daar maar eens wat van te zeggen.’

‘Je hebt bijna alle autofabrieken van Duitsland al binnengehaald, Hans.’

‘Hou op, Drika. Ik wil er niks meer over horen. Ik zie heus wel dat je Martin voor je karretje wil spannen om me op andere gedachten te brengen.’

Moeder draaide zich om en zag me boven aan de trap. ‘Ga naar je kamer, Jacob.’

‘Oké. Het spijt me.’

Vader keek langs de trap omhoog, en alle boosheid verdampte toen hij me zag, zijn gebruikelijke reactie. Hij vond het verschrikkelijk om boos of hardhandig of dronken te zijn in ons bijzijn, en naderhand sloop hij dan altijd als een beschaamde hond door het huis.

‘Ga je woordjes maar leren, Jacob,’ zei hij met een glimlach.

Met mijn oor tegen het verwarmingsrooster gedrukt hoorde ik ze praten over het kamp. Moeder wilde er niets van weten om ons op zo’n zomerkamp te sturen, en ze zette oom Martin onder druk om vader om te praten.

‘Het zou leuk zijn als je met ze ging varen, Hans,’ zei moeder. ‘Om wat tijd met ze door te brengen.’

Vader zweeg en deed of hij haar niet gehoord had.

Edwin tekende een donker silhouet, iemand met een bijl die zich een weg baande door een klein bos. Met schaduwen gaf hij de bomen veel diepte mee. Dat was iets waar hij zich op toelegde. Schaduwen. Ik betraptte hem een keer nadat hij Fergus een jurk van moeder had aangedaan en achter de hond aan liep, het huis door, om de lichtval op de plooiën te bestuderen.

‘Val je nou op honden?’ zei ik om hem te plagen.

Hij reageerde niet en deed alsof hij me niet gehoord had. Ik vroeg me af of hij eigenlijk wel iets merkte van de spanning bij ons thuis. Met die antenne van mij nam ik elk teken van frustratie waar en sloeg het op in het diepst van mijn wezen.

Uiteindelijk, nadat mijn oom was vertrokken en moeder en vader een hooglopende ruzie hadden gekregen, zo erg dat ik bang was dat het fundament van ons huis erdoor aangetast werd, waren ze op een gegeven moment zo moe dat ze omstandig hun verontschuldiging aanboden. Ze besloten dat mijn broer en ik een week met oom Martin zouden gaan vissen. Daarna zouden we terugkomen om vader op te halen, die ons vervolgens naar het kamp zou brengen. Na het kamp zouden we tot het eind van de schoolvakantie in de fabriek gaan werken.

Het was een soort compromis. Een keurige, overzichtelijke indeling van onze tijd.

Begin juli nam vader ons mee naar de haven, naar *Het Noorderlicht*, de boot van oom Martin. Op onze wandeling door de stad kwamen we pastoor Roorda tegen, de beste vriend van vader, of misschien wel de enige. Met z'n tweeën droegen ze de zorg voor de Delfzijlster katholieke gemeente, die ze zelf hadden opgericht. Het was de enige katholieke gemeenschap in de wijde omtrek. Pastoor Roorda was op weg naar de kerk en was in het gezelschap van een man, Samuel, die hij links ondersteunde. Samuel had geen controle over zijn rechterarm. Die schoot zo nu en dan omhoog, en dan leek het of hij met wilde gebaren een fantastische, zelfverzonnen zin in de lucht schreef. Iedereen noemde hem 'de luchtschrijver'. Samuel liep overdag meestal wat door de stad te slenteren en woonde in een etagewoning die zijn inmiddels overleden vader voor hem had gekocht. Het geld dat hem was nagelaten werd door pastoor Roorda beheerd. De pastoor hield ook een oogje in het zeil. Vader had Samuel een baantje gegeven zodat hij overdag iets te doen had; het was zijn taak om de fabriek en de kerk schoon te houden. Moeder zei dat Samuel ze niet alle vijf op een rijtje had, maar Ludo noemde hem, wanneer er verder niemand bij was, botweg achterlijk.

Ludo woonde met zijn ouders in een rijtjeshuis, een kilometer of drie van de kerk vandaan. Ludo's vader was timmerman. Zijn moeder werkte als fabrieksarbeider bij Lampenfabriek Koopman.

De ochtendploeg ging zo beginnen, en de hele stad leek tot leven te komen. Van alle kanten stroomden mensen naar de fabriek. De meesten kende ik al zo lang dat ik ze van verre herkende. Edward Faas bijvoorbeeld, een beer van een vent, een onbehouwen type, iemand die onder de littekens zat. Hij werkte aan de assemblageband en had altijd

een grote mond. Gerard van den Bosch en zijn vrouw Annie, die de boekhouding voor vader deden. Ze haalden in het café een oude weduwe op, Maud Stein. Haar man was een van de eerste werknemers van vader geweest. De meeste inwoners van de stad waren op de een of andere manier verbonden met de fabriek van vader, wat tot gevolg had dat hij vaak met een zeker respect werd behandeld omdat hij veel voor de mensen betekende.

We liepen de steiger op en gingen aan boord. Oom Martin zou over zes dagen met ons terugkomen om vader en Ludo op te halen. Ludo had zijn ouders zo ver weten te krijgen dat hij met ons op kamp mocht. We zouden naar de andere kant van de Eems varen en per trein doorreizen naar het vakantiecamp in Duitsland.

Op de eerste ochtend aan boord van *Het Noorderlicht* gooiden Edwin en ik grote warnetten uit. 's Middags haalden we de vangst binnen: kabeljauw, haring, schelvis, heek, bot, makreel, en een paar inktvissen. Oom Martin maakte de vis schoon en gooide de ingewanden overboord voor de meeuwen.

We begonnen dicht bij de kust en zagen steltlopers op het strand die met hun lange poten heen en weer trippelden. Scholeksters volgden de lijn van het water en groeven met hun snavel in het nieuw aangevoerde zand. Met veel gekrijs vlogen ze op wanneer er een nieuwe golf naderde. Dat ging de hele dag zo door.

De Eems was op het breedste punt acht kilometer breed. Oom Martin kende alle geulen, zandbanken en stromingen en probeerde ons te leren hoe je een schip moest besturen. 'Je moet altijd rekening houden met de wind. Hoe die van invloed is op het water,' zei hij toen ik naar de zeekaarten keek.

Ik mocht van hem een tijdje het roer vasthouden waar de Eems op z'n diepst was. Nergens was land te zien. Ik zag de Eems als een levend geheel, en het liefst zou ik de kust zo ver mogelijk achter me laten.

Op de tweede avond voeren we voorbij de Waddeneilanden. Het water had een donkere tint, staalblauw, en tot aan zonsondergang hadden we een kalme zee, die zich tot aan de horizon uitstreckte. We ontdekten een reusachtige school haring. Oom Martin kwam aan dek en zei: 'We gooien de netten nog een keer uit.' Hij stak het puntje van zijn tong in

de opening waar zijn hoektand en de tand ernaast had gezeten. Hij was de tanden kwijtgeraakt als gevolg van wat hij 'een aanvaring met een loden pijp' noemde en sprak daardoor op een licht slissende toon. Er was een ploppend geluid te horen wanneer hij zijn tong uit het gat trok en zijn speeksel opzoog.

De haringen sprongen voor de boeg boven het water uit. Nadat we de netten hadden opgehaald en een van onze containers zo langzamerhand vol vis kwam te zitten, gingen we verder dan ik ooit was geweest, helemaal tot aan Den Helder.

Ik liep de stuurhut binnen, waar Edwin meedeed met de lichamelijke oefeningen die oom Martin aan het doen was. Oom Martin had zijn bovenlijf ontbloot. Zijn getatoeëerde huid werd strakgetrokken toen hij diepe kniebuigingen, push-ups, sit-ups en daarna de pull-ups met opgetrokken knieën deed, waarbij hij zich vasthield aan een stang die hij aan het plafond van de stuurhut had bevestigd.

'Deed dat pijn?' vroeg ik. 'Die naalden, bedoel ik.'

Martin streek met zijn hand over zijn onderarm. 'Naalden. Denk je dat die eraan te pas zijn gekomen?'

'Ja.'

'Welnee.' Hij bracht zijn vuisten naar zijn gezicht en wreef ermee in zijn ogen. 'Je weet wel dat je huid door de zon rood kan worden en dat je dan gaat vervellen, hè?'

'Ja.'

'Nou, ik heb gewoon te lang in mijn blote bast aan dek gestaan. Ik ben zoveel gaan vervellen dat er op een gegeven moment tekeningen op mijn huid verschenen.' Hij volgde met een vinger de inktlijnen op zijn arm. 'Ze kwamen steeds duidelijker tevoorschijn, hoe meer ik vervelde.'

Ik keek nog eens goed naar de sierlijke tattoos.

'Dus iedereen heeft allemaal tekeningen onder de huid?' vroeg ik.

'Diep onder de huid, ja. Waar je ware ik is te vinden.' Oom Martin keek me met een knipogen aan.

Ik wist niet wat ik moest zeggen, maar het idee stond me wel aan. Misschien kon mijn broer zo goed tekenen omdat hij bij anderen kon zien welke tekeningen ze onder de huid hadden.

Toen we naar buiten keken, zagen we de contouren van een groot

Duits oorlogsschip, dat als een reusachtige rugvin door de golven sneed.

‘Daar zullen we de komende tijd nog wel veel meer van zien, denk ik,’ zei oom Martin.

Zelfs van zo’n afstand leek de kruiser beduidend groter dan het schip van oom Martin, hoewel hij een van de grootste trawlers had die in de viswateren rond de Eems te vinden waren. Hij had het vaartuig speciaal naar eigen specificaties laten maken, tweeëndertig meter lang, met stalen spanten, een hoge bollende romp en traag draaiende, sterke torsiemotoren die met hun vermogen zelfs de ruigste zeeën aankonden.

Oom Martin ging rustig door met zijn oefeningen terwijl het oorlogsschip aan de horizon voorbijgleed.

Ik zag het mes liggen dat altijd aan zijn riem hing en nam het in mijn hand. Van een Amerikaanse matroos had hij geleerd hoe je het handvat kon bewerken. Walvisbot. Glanzend geschuurd. Met potlood had hij er een ruwe schets op gezet van een man die zich angstvallig aan de bovenmast van een opgetuigd schip vasthield. Die tekening symboliseerde de ultieme vrijheid, zonder dat ik me daarvan bewust was. Ik was natuurlijk nog jong. Zelf zou ik een zeeman hebben getekend die met gespreide armen in de wind stond. Je vasthouden aan de mast omdat je anders doodging: wat wist ik daarvan? Toen hij de tekening af had en er met zijn beperkte tekentalent niets meer aan kon verbeteren, kraste hij de lijnen met een oud tandartshaakje weg en wreef het handvat net zo lang met inkt in tot de lijntjes zwart waren geworden.

‘Ik had beter jou kunnen vragen om iets voor me te tekenen,’ zei hij tegen Edwin, wijzend op het mes dat ik vasthield.

‘Was ik toen al geboren?’ vroeg Edwin.

‘Nee, waarschijnlijk niet. Hoewel je als baby waarschijnlijk al iets mooiers gemaakt zou hebben dan wat ik ervan gebrouwen heb. Ik heb er uren op zitten zwoegen.’

Ik nam het mes in mijn hand en zwaaide het heen en weer, op de manier waarop we dat van oom Martin geleerd hadden.

‘Bent u wel eens in de Stille Zuidzee geweest?’ vroeg Edwin.

‘Jawel,’ zei oom Martin.

‘Is het daar net als op de schilderijen?’

‘Welke schilderijen?’

'Van Gauguin.'

'Die ken ik niet.'

Edwin legde zijn hand op het dolboord, liet zijn blik over het water gaan en zweeg even. 'Schijnt de zon er zo fel dat alle kleuren flets worden?'

'Ik weet niet of ik daar wel oog voor had als we aan wal mochten.' Oom Martin keek me grinnikend aan.

'Ik wil net als u gaan varen,' zei Edwin. 'Dan neem ik heel veel schildersdoeken en honderden penselen mee om alles te schilderen wat ik tegenkom.'

'Nou, je kunt overal naartoe, als je maar genoeg brandstof of wind hebt. Dat is het mooie van schepen. De hele wereld ligt voor je open. Al moet ik zeggen dat het soms meer een vloek dan een zegen is.'

'Hoe bedoelt u?' vroeg Edwin.

'Je ziet wel alle hoeken van de wereld, maar je bent altijd alleen.'

Dat was de eerste keer dat het tot me doordrong dat je midden op zee tot het schip veroordeeld bent, dat je nooit even van boord kunt. Vroeger betekende varen altijd het gespetter van riemen die het water voortstuwden. Alle kennis en toewijding waarmee elke klinknagel was vastgezet waren als poëzie voor de mensen, de wilde zielen die het ruime sop kozen.

Oom Martin zette zijn voeten iets uit elkaar en deed een serie diepe kniebuigingen. Edwin deed mee en probeerde het tempo bij te houden, maar door de deining van het schip verloor hij zijn evenwicht. Ik ging zitten en keek uit over het water. Ik hield weliswaar veel van deze boot, van mijn oom en van de zee, maar toch wist ik dat ik het veel fijner zou vinden om later, als ik groot was, in het lab van vader te werken, met mijn familie altijd om me heen.

'Wat was het mooiste land waar u bent geweest?' vroeg Edwin.

'Ik vond Zuid-Amerika heel mooi. Argentinië, Brazilië en Nederlands-Guyana, waar Nederlanders zich gevestigd hadden. Sommigen van de vrouwen daar hebben Nederlands en inlands bloed en zien er zo exotisch uit dat je op slag verliefd op ze wordt. Het viel me zwaar om daar afscheid van te nemen. Maar geef mij de Noordzee maar. Hier voel ik me thuis. Bovendien heb ik koud water nodig om mijn hart te laten kloppen.'

Ik ging benedendeks. Op de tafel lag allerlei gereedschap, een microfoon en een groene, gedemonteerde boordradio die ik niet eerder had gezien. Toen ik de radio pakte, liet ik per ongeluk de microfoon vallen.

‘Niet aankomen!’ brulde oom Martin door het trapgat.

Ik legde de microfoon terug op tafel en ging naar mijn kooi. We voeren verder naar het noorden. Toen de motoren langzamer gingen draaien, ging ik weer naar de stuurhut. Aan bakboord kwam een bootje onze kant op. Oom Martin pakte de verrekijker om nader poolshoogte te nemen.

‘Flinke snelheid,’ zei hij.

Edwin en ik liepen naar het raam terwijl oom Martin nog langzamer ging varen. Nadat hij nog een keer door zijn verrekijker had gekeken, legde hij het ding abrupt neer en ging benedendeks. ‘Een patrouilleboot.’

‘Hoe weet u dat?’ vroeg ik.

‘De boeg komt hoog boven het water uit.’

Ik hoorde hem in het ruim met de gedemonteerde radio in de weer. Hij begon te vloeken toen er iets op de grond viel. Een luik ging open en werd dichtgesmeten. Hij kwam weer naar boven.

‘Edwin, zet de gashendel iets lager. Zet ‘m maar in neutraal.’

Edwin liep snel naar het roer en deed wat hem opgedragen was. Het kabaal van de motor onder in het ruim ging over in een traag gebonk.

‘Ze moeten ons hebben.’

‘Waarom?’

‘Dat zien we wel. Edwin, blijf maar aan het roer staan. Jacob, ga jij naar de touwen op het achterdek, dan pak ik het touw voor wel.’

Voordat ik naar de achterplecht ging, zag ik dat de groene radio was opgeborgen. Op de grond lag een kleine schroevendraaier. Op het dek schoot ik een touw op en wachtte op de komst van de patrouilleboot.

Die zette de motoren stil toen hij dichtbij was.

‘Ahoi,’ riep oom Martin. Hij hield een touw boven zijn hoofd om de boot aan te meren.

Toen de boot langszij was gekomen, gooide oom Martin de bemanning het touw toe. Een van de bemanningsleden pakte het touw en zette hem vast.

‘Waar ga je naartoe?’ vroeg een van de mannen in het Duits.

'Naar het noordwesten, op haring vissen,' zei oom Martin in het Nederlands.

'Je mag niet verder dan hier,' antwoordde de man in het Nederlands.

'Maar het stikt daar van de vis,' riep oom Martin.

'Mag niet meer.'

Een paar van de soldaten aan boord leunden over de reling om te kijken wat er bij ons aan dek te zien was.

Ik denk dat ik op de een of andere manier aanvoelde dat oom Martin kookte van woede, en in gedachten riep ik dat ze moesten opdonderen, maar ik durfde geen oogcontact met ze te maken. Die gewoonte van mij had vader betiteld als 'een timide inslag'.

'Altijd je rug recht, hoofd omhoog,' had hij gezegd, en dat hij dat bij mij geconstateerd had kwam op me over als een zwak punt van me, en ik sloeg mijn ogen neer en verontschuldigde mezelf, als een het-spijt-me-neem-me-niet-kwalijk-machine. Het spijt me, neem me niet kwalijk, het spijt me, neem me niet kwalijk, herhaalde ik dan in stilte om alle vonken te doven die ik tussen ons meende te bespeuren. Ik deed dit voortdurend, omdat ik iedereen te vriend wilde houden, al vervloekte ik mezelf steeds wanneer de woorden over mijn lippen kwamen.

'Is het daar niet veilig of zo?' vroeg oom Martin.

'Niet toegankelijk.'

Oom Martin glimlachte. Hij draaide zich naar me om, en ik zag dat zijn glimlach niet gemeend was, *gefingeerd*, een van de woorden die vader me geleerd had. Mijn oom werd vuurrood in zijn hals, alsof hij grote moeite had zijn woede binnen te houden. Waarschijnlijk was hij ziedend vanwege het feit dat iemand hem beknotte in de vrijheid om te gaan en te staan waar hij wilde.

'Nou, ik weet niet hoe ik dan de kost moet verdienen als ik daar niet mag gaan vissen.'

'Ga dan wat meer naar het zuiden vissen,' zei de man.

'Kunnen jullie ons er niet voor een half dagje doorlaten? Er is vast niemand die jullie daarvoor op je donder zal geven.'

'Ik mag je niet doorlaten.'

'Goed dan. Daar zullen jullie dan wel jullie redenen voor hebben.' De knokkels van oom Martin werden wit toen hij het dolboord vastgreep.

'Misschien later dit jaar?'

‘Misschien,’ zei de soldaat. ‘Misschien kun je dan een ontheffing krijgen.’

‘Goed dan,’ zei oom Martin. ‘Goede vaart gewenst.’

‘Jij ook,’ zei de man. Hij gooide het touw terug. De kabel was zo dik als mijn pols. Ik haalde mijn hand open aan de zeepokken die zich op het touw hadden vastgezet.

Oom Martin liep het trapje naar de stuurhut op en keerde *Het Noorderlicht*.

‘Een ontheffing! Wat denken die kleuters wel niet wie ze zijn? Waarschijnlijk hebben ze allemaal kromme piemeltjes.’

‘Waarom hielden ze ons aan?’ wilde Edwin weten.

‘Wie zal het zeggen. Grote kans dat dat grote schip ons gezien heeft. Waarschijnlijk hebben ze radiocontact met de vaste wal gezocht om een paar man op ons af te sturen.’ Hij drukte de gashendel naar voren en mompelde bij zichzelf: ‘Een ontheffing. Laat me niet lachen.’

Het Noorderlicht zette weer koers naar het zuiden, en we gingen visen tot het tijd werd om vader en Ludo op te halen. Nadat ze aan boord waren gestapt, voeren we naar het oosten, in de richting van de havenplaats Leer, waar we met z’n drieën op de trein zouden stappen.

Die avond gingen we kaarten: klaverjassen, hartenjagen en toepen.

‘Wat zal Hilda een spijt hebben als ze erachter komt dat ze dit is misgelopen,’ zei ik. We kenden Hilda al van jongs af aan. Ik was heimelijk smoorverliefd op haar.

‘Maar het schoonmaken van de vis zou ze afschuwelijk hebben gevonden,’ zei Ludo.

‘Zeker,’ zei ik, alsof ik ook maar iets van haar af wist.

In mijn eerste erotisch getinte droom hield ik Hilda bij haar enkels vast, terwijl ik met een voet tussen haar benen duwde en ermee heen en weer ging. Dat deel van het lichaam was in mijn gedachten glad en neutraal als een etalagepop. Ik had nog nooit een meisje zonder kleren gezien en had geen idee wat je dan zou moeten doen. Dat soort dromen zaaide alleen maar meer verwarring of zorgde zelfs voor schaamte, want soms werd ik dan wakker met een ongemakkelijke erectie, of erger, een plakkerig zootje in mijn ondergoed, dat ik dan uittrok, in elkaar propte en zo diep mogelijk in de wasmand stopte.

Terwijl Ludo en Edwin een spelletje deden, ging ik aan dek, waar vis-

schubben glinsterend in de drogende visnetten plakten. Ik ging de stuurhut binnen, waar vader en mijn oom in een felle discussie verwickeld waren.

‘Niet te geloven dat je ze gewoon laat gaan, Hans.’

‘Ze gaan het vast ontzettend leuk hebben.’

‘Maar daar?’

‘Kom op nou, Martin. Begin jij nou ook al zo tegen mij? De jongens zullen het ontzettend leuk vinden.’

‘Ze hebben me net op het water aangehouden. Ze willen alles onder controle houden.’ Oom Martin zwaaide met zijn armen alsof hij een nare gedachte van zich af wilde schudden.

Ik ging tussen hen in staan, om de goede zoon te spelen, iemand die vrede sticht.

‘Niet te geloven dat je de jongens daarnaartoe stuurt,’ zei oom Martin. Vader keek me aan en hield het commentaar voor zich dat hij zeker zou hebben uitgesproken als ik er niet bij was geweest.

Die avond sliep ik op het bankje in de stuurhut terwijl oom Martin aan het roer stond, de kaarten bestudeerde en op zijn zeekompas en echolood keek. De ronkende dieselmotoren die de schroef aandreven en het op moesten nemen tegen het geweld van de wind en de rollende witte golven deden het hele schip trillen.

In mijn halfslaap dacht ik dat ik vader een van zijn verhalen hoorde vertellen. Hij verzon altijd verhalen waarin Boem-Sleep figureerde, een gebochelde met een klompvoet. Wanneer Boem-Sleep zijn verlamde voet naar voren zwaaide, kwam die met een klap neer, *boem*, en vervolgens trok hij het been moeizaam bij, alsof het zo zwaar als een aambeel was. We hoorden door de jaren heen tientallen verhalen over de dikke bult op de rug van Boem-Sleep, wat in feite een ontzettend grote extra spier was, want door het meeslepen van die voet was hij ontzettend sterk geworden. De kenmerkende cadans van zijn loopje, *boem-sleep, boem-sleep*, was een steeds terugkerend element in de verhalen.

Boem-Sleep kwam duizend jaar geleden als Kelt ter wereld, aldus vader, die ons 's avonds voor het slapengaan vertelde over diens avonturen, zijn kracht en zijn deemoed. Soms gaf hij het verhaal een stevige moraal mee, zoals pastoor Roorda dat bij zijn preken ook deed, of werd Boem-Sleep door zijn misvormde uiterlijk een verschoppeling. In de

loop der jaren trok Boem-Sleep de hele wereld over en bleek hij niet aan een bepaalde tijd gebonden. Het ene moment was hij een holbewoner in het stenen tijdperk, en het volgende moment vocht hij in de Eerste Wereldoorlog. Hij kon de Wandelende Jood zijn, een Spartaanse krijger, een figuur uit de Griekse mythologie, of een byroniaanse held.

Vader kwam de stuurhut binnen en schudde me wakker. 'Dus hier ben je,' zei hij. 'Wil je niet liever naar je kooi?'

'Mag ik hier blijven?'

Hij ging bij me zitten en legde een hand op mijn enkel.

'Wilt u me een verhaaltje vertellen?' vroeg ik.

Hij keek naar oom Martin, die hem toeknikte.

'Een klein verhaaltje dan,' zei vader. Hij begon te vertellen over Boem-Sleep als de zeevarende Odysseus.

'Boem-Sleep werd door Poseidon uit zee verbannen en kreeg te horen dat hij met een roeispaan over zijn schouder landinwaarts moest trekken, net zo lang tot iemand hem zou vragen wat het was dat hij meestoste. Dan moest hij zijn roeispaan in de grond steken en op die plek een tempel bouwen ter ere van de god van de zee.'

Het begin van zijn verhaaltje vond ik uitermate schrijnend, omdat ik inmiddels wel doorhad dat Boem-Sleep steeds verder van huis kwam, waar hij ook heen ging of wie hij ook zou tegenkomen. Terwijl vader met zijn verhaal verderging, begreep ik dat Boem-Sleep de hele wereld zou zien, maar dat hij daarbij steeds alleen zou blijven. Ik draaide me om naar de forse gestalte van mijn oom die onze boot door de nacht laveerde. In het donker ging de stem van vader door; hij vlocht zijn eigen waarheid in het verhaal. Wat had ik graag gewild dat vader een totaal ander verhaal had verzonnen, een verhaal dat niet zo leek op zijn eigen levensgeschiedenis.